

SMJERNICE ZA STUDENTE

Smjernice za student

Izdavač:

Udruženje „Društvo ujedinenih građanskih akcija“

www.dugabih.ba

Autorice:

Članice Stručnog tima Ureda za podršku studentima (UPS!) Univerziteta u Sarajevu

prof.dr. Lejla Kafedžić, Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za pedagogiju

prof.dr. Lejla Osmić, Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za pedagogiju

doc.dr. Sandra Bjelan – Guska, Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za pedagogiju

Dizajn i DTP:

Jordan Studio

Sarajevo, 2022. godina

UVODNO POGLAVLJE

Univerzitet u Sarajevu (UNSA) je osnovan 1949. godine Zakonom o Univerzitetu, a prvi rektor je bio dr. Vaso Butozan. UNSA je najstarija, ali moderna i uspješna visokoškolska ustanova u Bosni i Hercegovini, sa posebnom odgovornošću za rast i razvoj Kantona Sarajevo i cijele Bosne i Hercegovine. U svom sastavu, UNSA ima 25 fakulteta i akademija i pet instituta, punopravnih članica Univerziteta, jedan fakultet i četiri druge ustanove kao pridružene članice, te pet podorganizacionih jedinica¹. UNSA uspješno omogućava i potiče sve, a posebno studente, da intenzivnije učestvuju u javnom diskursu, a posebno da daju doprinos razvoju sporta, umjetnosti, istraživanja, ali i oblikovanju novih organizacionih formi društva za prilagođavanje intenzivnim i brzim tehničko-tehnološkim i informacijskim promjenama².

❖ Vizija i vrijednosti UNSA³

UNSA promovira slobodu, otvorenost, uključenost, autonomiju, odgovornost, kao i raznolikost ideja, kooperacije kreativnosti i proces modernizacije kako bi postao intelektualno sposobna i društveno odgovorna akademska zajednica.

Na ovaj način se UNSA profilira kao proaktivan, pouzdan, prepoznat, atraktivni partner i produktivni i kreativni član globalne, EU i regionalne akademske zajednice.

❖ Misija⁴

UNSA kreira inspirativno, inkluzivno i atraktivno okruženje za učenje, poučavanje, istraživanje i umjetnički rad, što omogućava da studenti, istraživači i nastavnici i ostali akteri kritički promišljaju i shvataju dinamiku globalnih i lokalnih društvenoekonomskih, tehničko-tehnoloških i političkih procesa te održiva i inovativna rješenja za unapređenje kvaliteta života za sve.

„Promišljajmo i oblikujmo održivu budućnost zajedno.“

¹ Više na: www.unsa.ba

² Škrijelj, R. (ured.). *Strategija razvoja univerziteta u Sarajevu 2019–2023.*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu

³ Škrijelj, R. (ured.). *Strategija razvoja univerziteta u Sarajevu 2019–2023.*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu

⁴ Škrijelj, R. (ured.). *Strategija razvoja univerziteta u Sarajevu 2019–2023.*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu

Kontakt podaci za Univerzitet u Sarajevu (Rektorat):

Adresa: Obala Kulina bana 7/II

Website: <https://unsa.ba/>

Telefon: +387 33 56 51 00

E-mail: javnost@unsa.ba

Tabela 1. Popis organizacionih jedinica UNSA sa osnovnim podacima: fakulteti i akademije⁵

Red.br.	Naziv organizacione jedinice	Odsjeci	Trajanje studija	Kontakt podaci
1.	Akademija likovnih umjetnosti	Odsjek nastavnički, Odsjek slikarstvo, Odsjek kiparstvo, Odsjek grafika, Odsjek grafički dizajn i Odsjek produkt dizajn	4+1+3	Adresa: Obala Maka Dizdara 3 Telefon: +387 33 210 369 Email: alu@alu.unsa.ba Web adresa: http://www.alu.unsa.ba
2.	Akademija scenskih umjetnosti	Odsjek za glumu, Odsjek za dramaturgiju, Odsjek za režiju i Odsjek za produkciju i menadžment u oblasti scenskih umjetnosti	4+1	Adresa: Obala Kulina bana 11 Telefon: + 387-33-215277 Email: asu@asu.unsa.ba Web adresa: http://www.asu.unsa.ba/

⁵ <https://unsa.ba/>

3.	Arhitektonski fakultet	Jedinstveni studij	3+2+3	Adresa: Patriotske lige 30 Telefon: +387 33 226 534 Email: arh.f.sa@bih.net.ba Web adresa: http://www.af.unsa.ba/
4.	Ekonomski fakultet	Ekonomija Menadžment Visoka poslovna škola	3+2+3	Adresa: Trg oslobođenja 1 Telefon: +387 33 275 900 Email: efsa@efsa.unsa.ba Web adresa: http://www.efsa.unsa.ba
5.	Elektrotehnički fakultet	Odsjek za automatiku i elektroniku, Odsjek za elektroenergetiku, Odsjek za računarstvo i informatiku i Odsjek za telekomunikacije	3+2+3	Adresa: Zmaja od Bosne 8 Telefon: +387 33 250 700 Email: etf@etf.unsa.ba Web adresa: http://www.etf.unsa.ba
6.	Fakultet islamskih nauka	Prvi ciklus: Islamska teologija, Islamska vjeronauka i religijska pedagogija i Studijski program za imame, hatibe i muallime Drugi ciklus: Master islamskih nauka i Međureligijski studiji i izgradnja mira	4+1+3 3+2+3	Adresa: Čemerlina 54 Telefon: +387 33 23 29 82 Email: info@fin.ba Web adresa: http://www.fin.unsa.ba
7.	Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije	Kriminalistika, Kriminologija, Sigurnosne studije, Krizni menadžment u sigurnosnom sektoru i Korporativna sigurnost i zaštita	4+1+3	Adresa: Zmaja od Bosne 8 Telefon: +387 33 561 200 Email: fkn@fkn.unsa.ba Web adresa: http://www.fkn.unsa.ba/
8.	Fakultet političkih nauka u Sarajevu	Odsjek za politologiju, Odsjek za sociologiju, Odsjek za komunikologiju, Odsjek za socijalni rad i Odsjek za sigurnosne i mirovne studije	3+2+3 4+1+3	Adresa: Skenderija 72 Telefon: + 387 33 203 562 Email: dekanat@fpn.unsa.ba Web adresa: http://fpn.unsa.ba

9.	Fakultet za saobraćaj i komunikacije	Odsjek saobraćaja: <i>Cestovni saobraćaj, Željeznički saobraćaj i Zrakoplovni saobraćaj</i> Odsjek komunikacija: <i>Komunikacijske tehnologije, Kompjutersko informacione tehnologije i Poštanske tehnologije</i>	3+2+3	Adresa: Zmaja od Bosne 8 Telefon: +387 33 565 202 Email: info@fsk.unsa.ba Web adresa: http://www.fsk.unsa.ba
10.	Fakultet sporta i tjelesnog odgoja	Opći smjer, Smjerovi za školovanje trenera i kadrova za sport: Smjer specijalne namjene (vojska i policija), Smjer sport, Smjer menadžment u sportu, Smjer sport i mediji, Smjer adaptivna priprema sportaša, Smjer kondiciona priprema sportaša, Smjer sportska rekreacija i turizam	4+1+3 3+2+3	Adresa: Patriotske lige 41 Telefon: +387 33 211 537 Email: dekanat@fasto.unsa.ba Web adresa: http://www.fasto.unsa.ba/
11.	Fakultet za upravu	Jedinstven studij Smjerovi: Uprava, Poslovna uprava, E-uprava	4+1+3	Adresa: Igmanska 40A, Vogošća Telefon: +387 33 553 837 Email: fakultet@fu.unsa.ba Web adresa: http://www.fu.unsa.ba
12.	Fakultet zdravstvenih studija	Studij fizikalne terapije, Studij laboratorijskih tehnologija, Studij radioloških tehnologija, Studij zdravlja i ekologije/Sanitarnog inženjerstva, Studij zdravstvene njege i terapije/Zdravstvene njege, Studij babičarstva/primaljstva i Studij zdravstvenog nutricionizma i dijetetike	4+1+3	Adresa: Stjepana Tomića 1 Telefon: +387 33 569 800 Email: info@fzs.unsa.ba Web adresa: http://www.fzs.unsa.ba
13.	Farmaceutski fakultet	Integrirani studij	5 (I+II) +3	Adresa: Zmaja od Bosne 8 Telefon: +387 33 586 180 Email: ffsa@ffsa.unsa.ba Web adresa: http://www.ffsa.unsa.ba

14.	Filozofski fakultet	Odsjek za anglistiku, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik, Odsjek za filozofiju, Odsjek za germanistiku, Odsjek za historiju, Katedra za historiju/povijest umjetnosti, Katedra za arheologiju, Odsjek za književnosti naroda Bosne i Hercegovine, Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo, Odsjek za orijentalnu filologiju, Odsjek za pedagogiju, Odsjek za psihologiju, Odsjek za romanistiku, Odsjek za slavenske jezike i književnosti i Odsjek za sociologiju	3+2+3	Adresa: Franje Račkog 1 Telefon: + 387 33 253 100 Email: dekanat@ff.unsa.ba Web adresa: http://www.ff.unsa.ba/
15.	Građevinski fakultet	Odsjek za konstrukcije, Odsjek za hidrotehniku i okolišno inženjerstvo, Odsjek za saobraćajnice i Odsjek za geodeziju i geoinformatiku	3+2+3	Adresa: Patriotske lige 30 Telefon: +387 33 278 400 Email: gfsa@gf.unsa.ba Web adresa: http://www.gf.unsa.ba
16.	Katolički bogoslovni fakultet	Jedinstven studij	5 (I+II)	Adresa: Josipa Štadlera 5 Telefon: +387 33 533-516 Email: tajnistvo@kbf.unsa.ba Web adresa: http://www.kbf.unsa.ba
17.	Mašinski fakultet	Odsjek za mašinski proizvodni inženjering , Odsjek za industrijsko inženjerstvo i menadžment, Odsjek za energetiku procesnu tehniku i okolinsko inženjerstvo, Odsjek za odbrambene tehnologije, Odsjek za mašinske konstrukcije, Odsjek za tehnologiju drveta i Odsjek za motore i vozila	3+2+3	Adresa: Vilsonovo šetalište 9 Telefon: +387 33 729 802 Email: dekanat@mef.unsa.ba Web adresa: http://www.mef.unsa.ba
18.	Medicinski fakultet	Jedinstveni studij „Medicina“ i „Medicina na engleskom jeziku“	6 (I+II) + 3	Adresa: Čekaluša 90 Telefon: +387 33 226 478 Email: medicinski.fakultet@mf.unsa.ba

				Web adresa: http://www.mf.unsa.ba
19.	Muzička akademija	Odsjek za kompoziciju, Odsjek za dirigovanje, Odsjek za solo pjevanje, Odsjek za klavir, udaraljke, harfu i srodne instrumente, Odsjek za gudačke instrumente i gitaru, Odsjek za duvačke instrumente i harmoniku,, Odsjek za muzikologiju i etnomuzikologiju i Odsjek za muzičku teoriju i pedagogiju	4+1+3	Adresa: Josipa Štadlera 1/II Telefon: +387 33 200 299 Email: info@mas.unsa.ba Web adresa: http://www.mas.unsa.ba/
20.	Pedagoški fakultet	Predškolski odgoj, Razredna nastava, Kultura življenja i tehnički odgoj i Edukacija i rehabilitacija	4+1+3	Adresa: Skenderija 72 Telefon: +387 33 214 607 Email: dekanatpf@pf.unsa.ba Web adresa: http://www.pf.unsa.ba
21.	Poljoprivredno-prehrambeni fakultet	Odsjek-Biljna proizvodnja, Odsjek-Zootehnika, Odsjek-Ekonomika poljoprivrede i prehrambene industrije, Odsjek-Prehrambene tehnologije	3+2+3	Adresa: Zmaja od Bosne 8 Telefon: +387 33 225 727 Email: podrska@ppf.unsa.ba Web adresa: http://www.ppf.unsa.ba
22.	Pravni fakultet	Jedinstven studij	4+1+3	Adresa: Obala Kulina bana 7 Telefon: +387 33 206 350 Email: sekretarijat@pfsa.unsa.ba Web adresa: http://www.pfsa.unsa.ba
23.	Prirodno-matematički fakultet	Odsjek za biologiju, Odsjek za fiziku, Odsjek za hemiju, Odsjek za geografiju i Odsjek za matematiku	4+1+2 3+2+3	Adresa: Zmaja od Bosne 33-35 Telefon: +387 33 723 723 Email: dekan@pmf.unsa.ba Web adresa: http://www.pmf.unsa.ba

24.	Stomatološki fakultet sa klinikama	Jedinstven studij	6 (I+II) + 3	Adresa: Bolnička 4a Telefon: +387 33 443 269 Email: dentalschool@sf.unsa.ba Web adresa: http://www.sf.unsa.ba
25.	Šumarski fakultet	Odsjek šumarstva i Odsjek hortikulture	3+2+3	Adresa: Zagrebačka 20 Telefon: +387 33 812 490 Email: info@sfsa.unsa.ba Web adresa: http://www.sfsa.unsa.ba
26.	Veterinarski studij	Jedinstven studij	5 (I+II) + 3	Adresa: Zmaja od Bosne 90 Telefon: +387 33 729–100 Email: info@vfs.unsa.ba Web adresa: http://www.vfs.unsa.ba

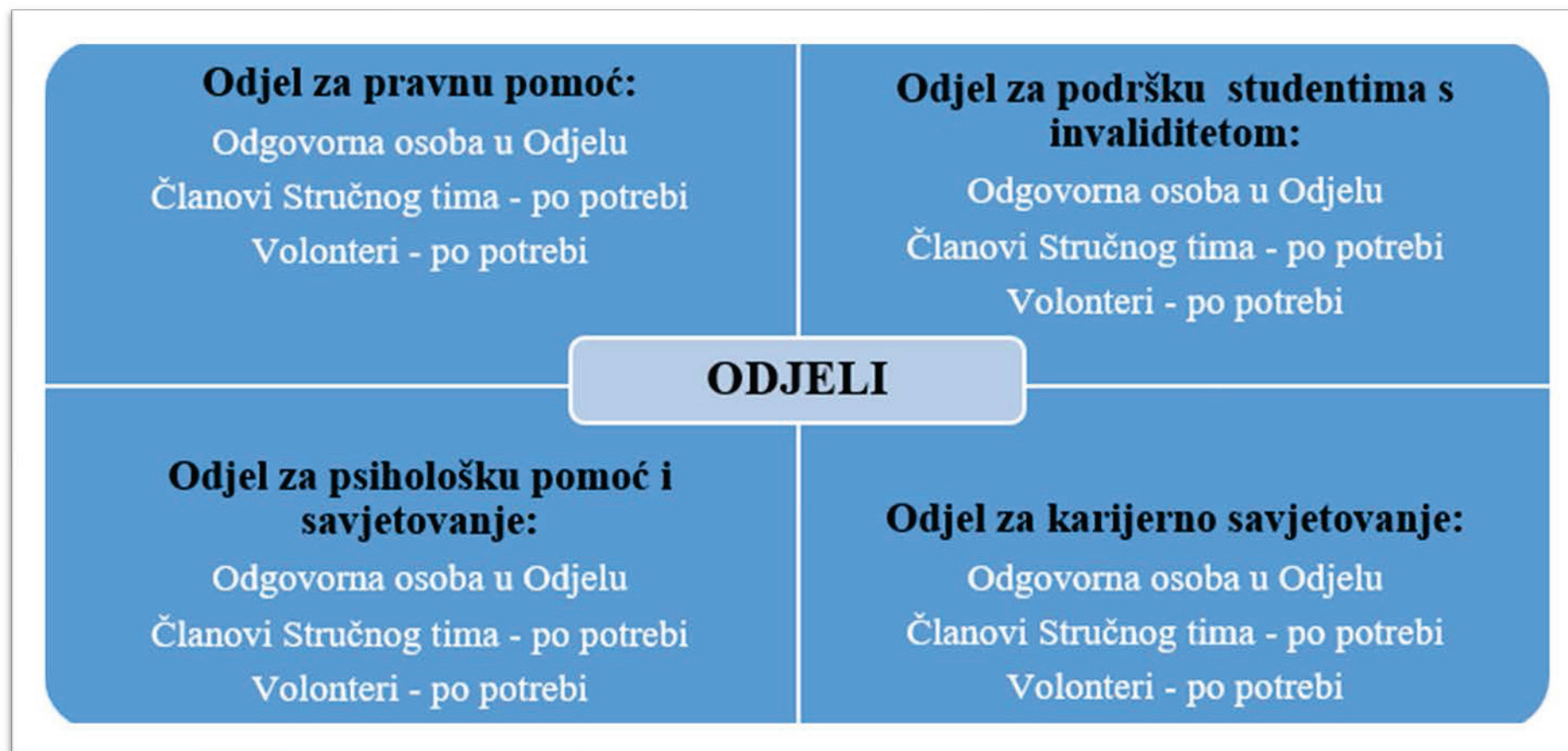
Univerzitet u Sarajevu u svom sastavu ima i **Ured za podršku studentima (UPS!)**. Ured za podršku studentima je dio Centra za interdisciplinarne studije koji se nalazi u Kampusu Univerziteta.

Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu se baviti pružanjem pomoći i podrške studentima u različitim oblastima. Osnovna djelatna orijentacija Ureda je usmjerena ka pomoći i podršci pri odabiru studija, unapređenju pristupa obrazovanju, osiguranju uvjeta za zadovoljavanje potreba i uživanje prava, psihološku pomoć, informiranje i obrazovanje studenata, poboljšanju iskustva studiranja studenata s invaliditetom, istraživačkim aktivnostima, organizaciji i realizaciji obuka za nastavno i nenastavno osoblje, sudjelovanju u donošenju i izmjenama zakonskih i podzakonskih akata u vezi sa obrazovanjem, podršci studentima u osiguranju stipendiranja, itd. Univerzitet u Sarajevu kroz rad Ureda djeluje u smjeru izgradnje povjerenja i podrške u prostoru visokog obrazovanja dajući svojim primjerom obavezu i drugim odgovornim strukturama da slijede isti primjer.

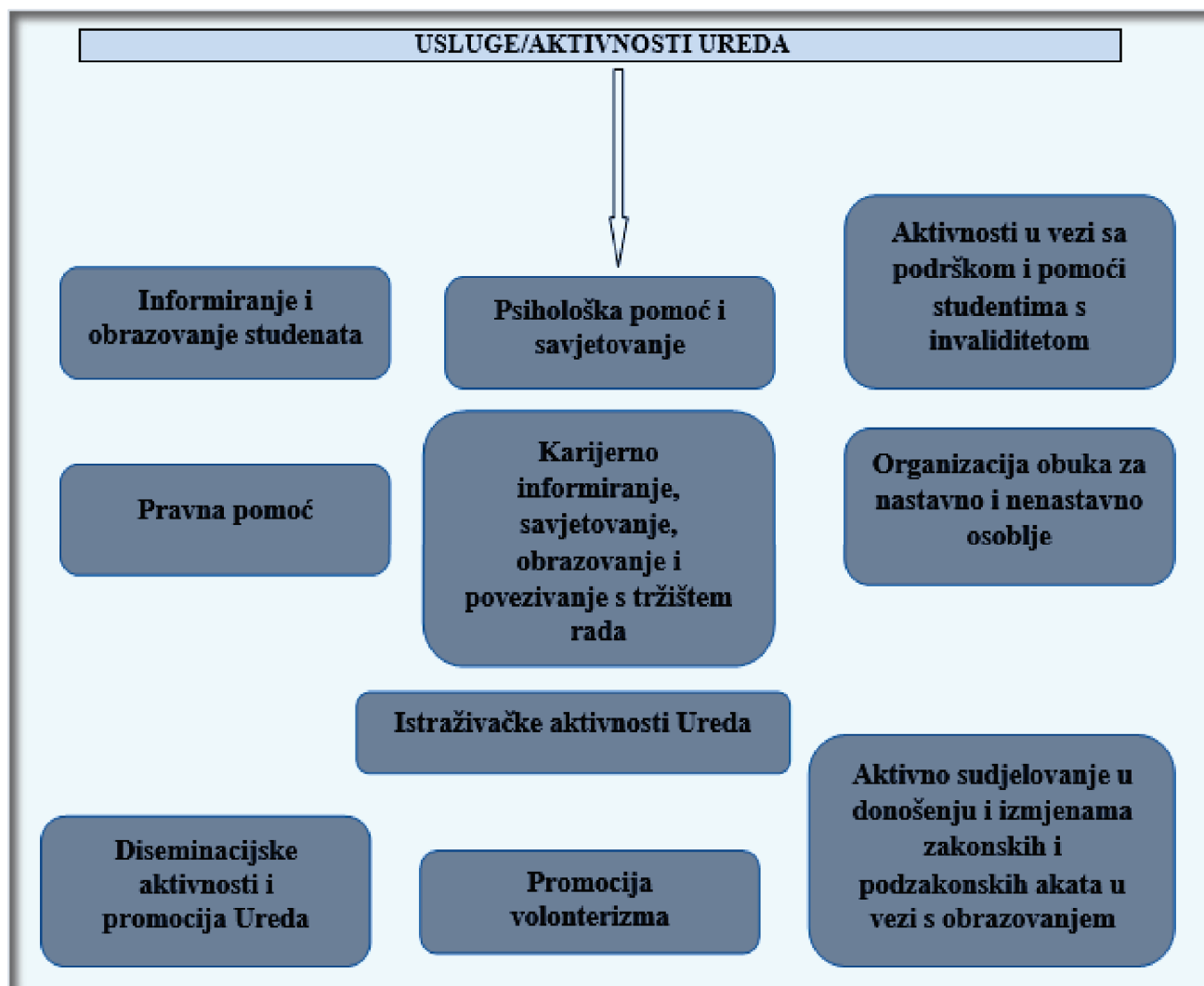
Opći ciljevi Ureda za podršku studentima su:

- ✧ Kreiranje poticajnog okruženja koje će studentima prostor visokog obrazovanja na Univerzitetu u Sarajevu učiniti privlačnim i logičnim izborom u planiranju nastavka obrazovanja.
- ✧ Strateško osmišljavanje i provođenje aktivnosti u smjeru povećanja kvaliteta cjelokupog nastavnog procesa, a u cilju pružanja što kvalitetnije podrške studentima na njihovom putu profesionalnog i ličnog osamostaljenja kroz sticanje kompetencija i pripremu za tržište rada.
- ✧ Izgradnja i kontinuirano ulaganje u razvoj profesionalnih i tehničkih kapaciteta za pružanje kvalitetnih usluga studentima.
- ✧ Pozivanje na društveno odgovorno ponašanje prema studentima s invaliditetom, najprije svih aktivnih sudionika nastavnog procesa na Univerzitetu (svih studenata, nastavnog i nenastavnog osoblja), ali i nadležnih struktura vlasti, i to kroz njihovo aktivno zalaganje za razvoj inkluzivnog konteksta, kako na svim razinama obrazovanja tako i na tržištu rada i u drugim domenima društvenog djelovanja.
- ✧ Predlaganje izmjena zakonskih i podzakonskih akata u cilju što boljeg definiranja statusa studenata i preveniranja proceduralnih poteškoća u pružanju adekvatne podrške ovoj populaciji.
- ✧ Podrška studentima u ostvarivanju prava.
- ✧ Osiguranje psihološke pomoći i savjetovanja.
- ✧ Pružanje usluga karijernog vođenja i savjetovanja (budućih) studenata.
- ✧ Promoviranje vrijednosti volonterizma i profesionalne uključenosti stručnjaka u pružanju podrške studentima Univerziteta u Sarajevu.
- ✧ Planiranje, organizacija i realizacija diseminacijskih aktivnosti i promocije Ureda.

Navedeni ciljevi realiziraju se unutar četiri odjela:

Usluge/aktivnosti koje se realiziraju unutar spomenutih odjela su:

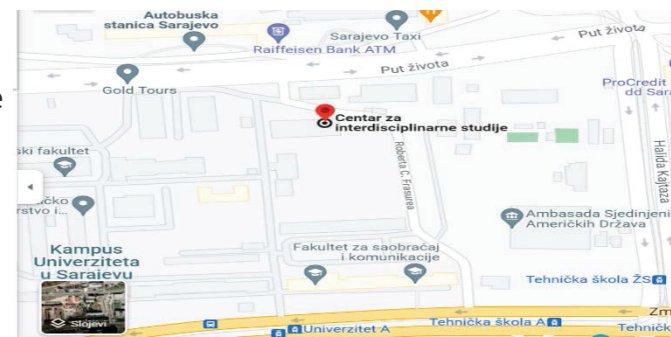

Primjeri nekih od realiziranih aktivnosti su:

- ❖ Radionice za studente iz oblasti jačanja zapošljivosti, oblasti zaštite mentalnog zdravlja, likovno-edukativne radionice
- ❖ Obuke i radionice za nastavno i nenastavno osoblje
- ❖ Uspostava Mreže akademskog osoblja za podršku studentima
- ❖ Kreiranje brošure iz oblasti ostvarivanja prava studenata pod nazivom „Imaš pravo da znaš“
- ❖ Individualno psihološko savjetovanje i podrška
- ❖ Prilagodba nastavnog sadržaja i savjetovanje o metodičkim prilagodbama (audio, video, skeniranje,...)
- ❖ Nabavka asistivne opreme i pomagala
- ❖ Kreiranje Kataloga asistivne tehnologije
- ❖ Organizacija međunarne konferencije iz oblasti inkluzivnog odgoja i obrazovanja
- ❖ Obilježavanje značajnijih datuma

Kontakt podaci Ureda za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu:

- Adresa: Kampus Univerziteta, Zmaja od Bosne 8, Centar za interdisciplinarne studije
- Radno vrijeme: svaki radni dan od 08:00 do 16:00
- Website: <https://www.unsa.ba/studij/studenti/ured-za-podrsku-studentima>
- Telefon: +387 33 66 82 51
- E-mail: ured@unsa.ba

SMJERNICE

Donijeti odluku o nastavku formalnog obrazovanja nakon završetka srednje škole i birati Univerzitet u Sarajevu kao mjesto studiranja.

Javiti se Uredu za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu u zadnjem polugodištu srednje škole ili neposredno nakon završetka mature.

Registrirati kontakte Univerziteta, Ureda za podršku studentima i fakulteta /akademija i uputiti pitanja, ukoliko postoji neka nejasnoća.

P1 - PRAVO: Pravo na kvalitetno obrazovanje – obrazovanje za sve

Pravo na obrazovanje je jedno od temeljnih ljudskih prava. Kao takvo, neotuđivo je i pripada svakom čovjeku po rođenju neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeroispovjesti, invaliditetu, nacionalnom, društvenom porijeklu ili nekom drugom statusu.

Uključivanje u redovan obrazovni sistem na različitim nivoima, od predškolskog do visokoškolskog, važna je pretpostavka socijalnog uključivanja kako za pojedinca tako i za društvo. Naime, obrazovanjem se stiču znanja i određene kvalifikacije za učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i postizanju životnog standarda i blagostanja koji se smatra normalnim u društvu u kojem se živi. Stoga, govoriti o pravu na obrazovanje znači istovremeno promovirati unapređenje kvalitete života čovjeka i njegovog socijalnog statusa odnosno obezbijediti uvjete za pristup obrazovanju svima na svim nivoima obrazovanja i u okviru svih obrazovnih ustanova. Tada govorimo o pravu na kvalitetno obrazovanje – obrazovanju za sve.

Ipak, brojne skupine i/ili pojedinci ne ostvaruju pravo na obrazovanje, a posebno marginalizirane su osobe s invaliditetom. Stoga je neminovno poznavati najvažnije i općevažeće međunarodne i nacionalne dokumente, kojima su osigurane pretpostavke za njegovo ostvarivanje:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948.
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, 1950.
- Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve, 1990.
- Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Ujedinjenih naroda (1993)
- Deklaracija iz Salamanke i Okvirni plan akcija, 1994.
- Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, 2006.
-

Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (1948)⁶, usvojenom na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 19. decembra 1948. godine, pored ostalih prava, Članom 26. garantira se i pravo na obrazovanje. Navodi se i da obrazovanje treba da bude usmjereno ka punom razvoju ljudske ličnosti i učvršćivanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda te da unaprjeđuje razumijevanje, trpeljivost i prijateljstvo.

⁶ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf

Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (1950)⁷ Članom 14. obezbjeđuje uživanje prava i sloboda predviđenih Konvencijom bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Dokumentima kao što su Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve (1990), Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Ujedinjenih naroda (1993), Deklaracija iz Salamanke i Okvirni plan akcija (1994), osobe s invaliditetom prepoznate su kao nosioci prava, koji zahtijevaju pravo na obrazovanje bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti.

Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom prema Članu 24 stav 1, države potpisnice moraju osigurati ostvarivanje prava osoba s invaliditetom na obrazovanje kroz inkluzivni obrazovni sistem na svim nivoima, uključujući predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje, stručno osposobljavanje i cjeloživotno učenje, vannastavne i društvene aktivnosti, za sve učenike, uključujući i osobe s invaliditetom, bez diskriminacije i pod jednakim uvjetima s drugima.

Vodeći se suvremenim trendovima inkluzivnog društva i u težnji dostizanja društvenog blagostanja zasnovanog na ostvarivanju prava i sloboda, Bosna i Hercegovina kao tranzicijska zemlja svoju nacionalnu legislativu temelji na navedenim dokumentima. Tako se o pravu na obrazovanje za sve i uz podršku marginaliziranim skupinama i u visokom obrazovanju govori u sljedećim važnim nacionalnim/kantonalnim dokumentima:

- Ustav Bosne i Hercegovine, 1995.
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, 2007.
- Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo, 2017.

Ustavom Bosne i Hercegovine⁸ Članom 2. garantira se najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, pri čemu prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima imaju prioritet nad svim ostalim zakonima i direktno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Pravo na obrazovanje je prepoznato kao jedno od tih prava. Uživanje prava i sloboda,

⁷ <http://msb.gov.ba/dokumenti/medjunarodni/?id=2665>

⁸ https://www.ustavisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

predviđenih u ovom Članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2007)⁹ donesen je u skladu sa nacionalnim osnovama i principima međunarodno priznatih pravnih instrumenata, čija je država ugovornica i Bosna i Hercegovina. Prema Članu 4. visoko obrazovanje zasniva se na:

- akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji univerziteta;
- otvorenosti univerziteta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici;
- nedjeljivosti nastavnog rada i naučnog istraživanja, odnosno umjetničkog stvaralaštva;
- uvažavanju evropskih humanističkih i demokratskih vrijednosti, te usklađivanju s evropskim sistemom visokog obrazovanja;
- poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije;
- konceptu cjeloživotnog obrazovanja;
- interakciji s društvenom zajednicom i obavezi univerziteta da razviju društvenu odgovornost studenata i drugih članova akademske zajednice.

Članom 7. zabranjuje se diskriminacija odnosno navodi se da visokom obrazovanju kojim se bave licencirane visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini pristup neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.

U Zakonu o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo (2017)¹⁰ u Članu 7. navodi se da je djelatnost visokog obrazovanja usmjerena ka punom razvoju ljudske ličnosti, poštivanju ljudskih prava, građanskih i drugih demokratskih, akademskih, zakonskih i ustavnih načela i sloboda. Također, zabranjuje se diskriminacija: Na licenciranoj i akreditovanoj visokoškolskoj ustanovi ne može se ograničiti pristup visokom obrazovanju, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi suprotnoj Ustavu, zakonima i međunarodnom pravu, kao što su spol, rasa, seksualna

⁹<https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2017-10/Okvirni%20zakon%20o%20visokom%20obrazovanju.pdf>

¹⁰ <http://old.unsa.ba/s/images/stories/zakoni/Zakon%20o%20VO%20august%202017.PDF>

orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje ili prema nekom drugom statusu.

Navedene zakonske pretpostavke značajno su polazište za ostvarivanje prava na obrazovanje te njegovo promicanje u ustanovama visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Univerzitet u Sarajevu kao najveći i najstariji univerzitet u Bosni i Hercegovini, tako koristeći vlastiti renome, višedecenijsko iskustvo i tradiciju, kreira inspirativno, inkluzivno i atraktivno okruženje za učenje, podučavanje, istraživanje i umjetnički rad, što omogućava da studenti, istraživači i nastavnici i ostali akteri kritički promišljaju i shvataju dinamiku globalnih i lokalnih društveno-ekonomskih, tehničko-tehnoloških i političkih procesa te održiva i inovativna rješenja za unapređenje kvaliteta života za sve. Univerzitet u Sarajevu je mjesto gdje se susreću, isprepliću, nadopunjuju i razvijaju ljudi, težnje, ideje, kulture i izvrsnost, stvarajući snažnu i kohezivnu silu koja spaja cijeli region i BiH.

Imajući u vidu viziju Univerziteta a to je promocija slobode, otvorenosti, inkluzije, autonomije, odgovornosti, kao i raznolikosti ideja, kooperacije, kreativnosti i procesa modernizacije sa ciljem razvoja intelektualnih sposobnosti i društveno odgovorne akademske zajednice¹¹, pravo na obrazovanje je inkorporirano u najvažnijim dokumentima koji se tiču visokog obrazovanja:

- Statut Univerziteta u Sarajevu, 2018.
- Pravila studiranja za prvi, drugi ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu, 2018.

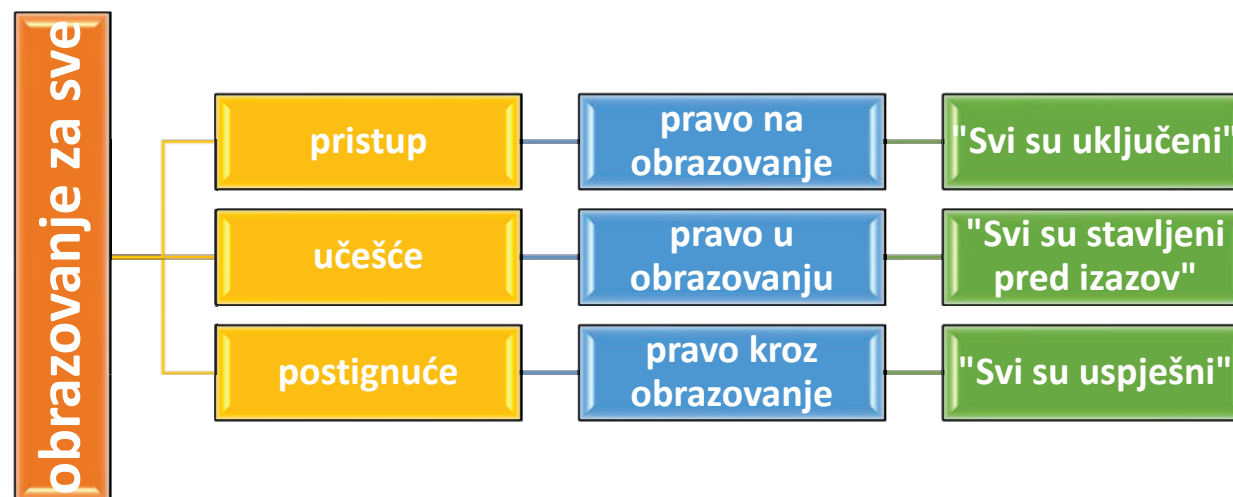
Statut Univerziteta U Sarajevu¹² Članom 3. osigurava pristup visokom obrazovanju na Univerzitetu za sva lica koja ispunjavaju zakonom propisane uvjete bez ikakve diskriminacije na temelju pravom nedozvoljenih osnova. Pravilima studiranja za prvi, drugi ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu¹³ bliže se uređuju organizacija i izvođenje studija (Član 1.) te predstavljaju značajan resurs za informiranje i upoznavanje sa pravima i obavezama studenata. Ovaj dokument, osim prava na obrazovanje, sadrži i elemente, koji osiguravaju ne

¹¹ <https://www.unsa.ba/o-univerzitetu/kvalitet-na-unsu/misija-i-vizija>

¹² <https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Statut%20Univerziteta%20u%20Sarajevu.pdf>

¹³ <https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Pravila%20studiranja%20UNSA.pdf>

samo pristup obrazovanju već i učešće i postignuće. Pristup, učešće i postignuće sastavnice su inkluzivnog obrazovanja – obrazovanja za sve čime se nadilazi jednostrano razumijevanje inkluzije i njeno svođenje na formalnu uključenost svih uključujući i osobe s invaliditetom¹⁴

Pristup/pravo na obrazovanje predstavlja ulazne faktore vezane za visokoškolsku ustanovu, koji olakšavaju ili otežavaju pristup studentima (s invaliditetom) i utiču na to da li će biti uključeni ili ne. To podrazumijeva i postojanje neophodnih sistema podrške i općeg plana i programa.

Učešće/pravo u obrazovanju odnosi se na procesne faktore vezane za visokoškolsku ustanovu, koji omogućavaju ili ugrožavaju osjećaj pripadnosti, osjećaj kompetentnosti i osjećaj samostalnosti kod studenata (s invaliditetom). Svrishodno učešće se dijeli sa kolegama iz iste starosne skupine i orijentirano je ka ciljevima koji su bitni za društvo i za pojedinca.

Postignuće/pravo kroz obrazovanje referira se na pitanja šta je učenik postigao kao rezultat učešća u obrazovanju i šta će ponijeti sa sobom nakon završetka formalnog obrazovanja.

¹⁴ Osmić, L. (2020). Inkluzivno obrazovanje – Vizija, teorija i koncepti – Modul 1. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.

Jasno je da pristup, učešće i postignuće stoje u komplementarnom odnosu i da samo stvaranjem inkluzivnog okruženja za njihovo ostvarivanje doprinosimo poštivanju ljudskih prava i razvoju ljudske ličnosti u njenom totalitetu. Više informacija o osiguranju kvalitetnog obrazovanja – obrazovanja za sve u ostalim Poglavljima – Pristup, Participacija, Podrška, Pristupačnost, Postignuće.

SMJERNICE

Informirati se o mogućnostima, pravu i obavezama u visokom obrazovanju

Informirati se o sistemu podrške za ostvarivanje prava na obrazovanje i drugih prava tokom studija

- Kontaktirati Ured za podršku studentima u slučaju potrebe za podrškom
 - Kontaktirati udruženja i organizacije koje pružaju podršku u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom
-

Pročitati brošuru Imaš pravo da znaš

https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2019-12/DFE_Brosura_IMAS%20PRAVO%20DA%20ZNAS_za%20UN_finalna%20verzija_17082019.pdf

P2 - PRISTUP: tranzicija, informiranost, upis

Pristup zainteresiranih kandidata/kandidatkinja Univerzitetu u Sarajevu je izuzetno značajan, jer on znači primjenu prava na obrazovanju u praksi. Za potrebe Smjernica, izdvojene su tri (3) ključne tačke, kako bi pristup bio realiziran u potpunosti: tranzicija, informiranost i upis.

TRANZICIJA

Tranzicija je neminovan proces u svim razdobljima života svakog čovjeka. To je proces promjena koje nastaju pri prelasku iz jedne životne situacije u drugu, odnosno iz jednog stadija u drugi. Promjene su uvijek izvor stresa, jer traže adaptaciju na nove okolnosti. Tranzicija može biti vertikalna i horizontalna. Vertikalna tranzicija podrazumijeva da osoba prelazi iz jednog programa/stadija u drugi kao posljedica odrastanja (npr. prelaz iz srednje škole na univerzitet). Horizontalna tranzicija nastaje kada osoba u istom periodu mijenja različite usluge. Učinkovitost tranzicije ovisi o partnerskim odnosima i komunikaciji između svih faktora koji su neophodni da budu uključeni u proces. Tranzicija iz srednje škole u prostor visokog obrazovanja nije jednostavan proces, također. Potrebno je ostvariti odgovarajuće postignuće na različitim područjima, maturirati u srednjoj četverogodišnjoj školi, informirati se o studijima na Univerzitetu tokom srednje škole, itd. Osim toga, značajan dio tranzicije od srednje škole do tržišta rada jeste program profesionalne orijentacije koji se realizira u srednjim školama, a još značajnije bi bilo imati tranzicijski program ili program Osobno usmjerenog planiranja, koji bi mogli dati potpunu sliku kapaciteta, funkcionalnosti, interesovanja, potrebe i slično svake pojedine osobe, srednjoškolca, što bi u mnogome pomoglo pri odabiru fakulteta/akademije i uspjeh tokom studija.

INFORMIRANOST

Imati tačne, pravovremene i sveobuhvatne informacije u svakodnevnim životnim okolnostima je ključalno. Isto tako, imati informacije o mogućnostima za studij, ponudi studijskih programa, očekivanjima, izlaznim kompetencijama i slično je ključno prilikom upisa na Univerzitet. Sve potrebne informacije možete dobiti na navedenim adresama, kontakt telefonima i web stranicama. U tom procesu, Ured za podršku može biti izuzetno koristan, s obzirom da Odjel za karijerno savjetovanje jeste dio Ureda, ali i na različite druge mogućnosti koje nudi Ured.

Preporuka ide u smjeru da Ured kontaktirate na prethodno naznačene kanale komunikacije u zadnjem polugodištu srednje škole. No, ukoliko to nije urađeno tada, prilika je kada se traga za adekvatnim studijem, dakle neposredno nakon maturiranja. Naravno, ukoliko je osoba sve napravila sama u ovom procesu, Ured može kontaktirati i nakon upisa na Univerzitet iz brojnih drugih razloga.

UPIS

Upis na Univerzitet nije lagan, ali ni pretjerano težak proces. Jako je važno imati što jasniju sliku o tome šta se želi studirati, kako bi osoba bila sretna, zadovoljna i ispunjena tokom studiranja.

Univerzitet u Sarajevu raspisuje **Konkurs za upis studenata** u prvu godinu stručnog studija, prvog ciklusa studija, integriranog studija, drugog ciklusa studija i specijalističkog studija u **junu tekuće studijske godine**. Konkurs ostaje otvoren do popunjavanja raspoloživih mjesta (dva prijavna roka: **kraj juna i početak septembra**). Prijava i upis kandidata na Konkurs za upis u prvu godinu studija provodi se online putem Informatičnog sistema eUNSA i web stranice **www.upis.unsa.ba**.

Pravo učešća na Konkursu za upis u prvu godinu stručnog studija, prvog ciklusa studija i integrisanog studija pod jednakim uvjetima imaju¹⁶:

- a) državljani Bosne i Hercegovine i strani državljani sa završenom srednjom školom u četverogodišnjem trajanju u Bosni i Hercegovini;
- b) kandidati koji su srednju školu završili izvan Bosne i Hercegovine, a za koje je nakon postupka priznavanja odnosno ekvivalencije utvrđeno da imaju završeno adekvatno obrazovanje za nastavak školovanja;
- c) kandidati sa završenom četverogodišnjom srednjom školom po međunarodnim programima koji su odobreni od nadležnog ministarstva.

POTREBNA DOKUMENTACIJA:

Podaci o kandidatima koji su srednju školu završili u Kantonu Sarajevo prilikom registracije povezuju se sa podacima u sistemu EMIS, te su dužni uploadovati Uvjerenje o državljanstvu i Izvod iz matične knjige rođenih

Kandidati koji su završili srednju školu po međunarodnim programima u Kantonu Sarajevo dužni su skenirati i uploadovati dokumente koji se ne nalaze u sistemu EMIS.

Kandidati koji su srednju školu završili izvan Kantona Sarajevo, kao i kandidati koji su završili srednju školu u Kantonu Sarajevo a ne nalaze se u sistemu EMIS, dužni su skenirati i uploadovati sljedeće originalne dokumente:

- svjedočanstva o završenim razredima srednje škole završene u Bosni i Hercegovini u četverogodišnjem trajanju odnosno odgovarajuće priznate dokumente za kandidate koji srednju školu nisu završili u Bosni i Hercegovini (odnosno potvrdu kao dokaz da je postupak ekvivalencije u toku)
- diplomu o završenoj srednjoj školi,
- izvod iz matične knjige rođenih, uvjerenje o državljanstvu,

¹⁶ <http://upis.unsa.ba/wp-content/uploads/2021/06/KONKURS-ZA-UPIS-u-studijisku-2021-2022.pdf>

- dokumente relevantne za utvrđivanje broja bodova po kriterijima, kao i dokumente relevantne za dokazivanje statusa pripadnosti kategoriji djece šehida/poginulih boraca.

RANGIRANJE KANDIDATA:

Rangiranje kandidata i prijem studenata u prvu godinu stručnog studija, prvog ciklusa i integriranog studija vršit će se u zavisnosti od broja bodova koje kandidat osvoji na osnovu:

- općeg uspjeha,
- uspjeha iz maternjeg jezika i pojedinih predmeta značajnih za odgovarajući studij,
- uspjeha iz engleskog jezika (ukoliko se nastava organizuje na engleskom jeziku) ,
- vrednovanja rezultata prijemnog ispita ukoliko je isti predviđen,
- rezultata ostvarenih na takmičenjima iz predmeta relevantnih za određeni studij,
- odličan (5,0) uspjeh iz svih nastavnih predmeta i primjerno vladanje u toku cjelokupnog srednjoškolskog obrazovanja,
- ostala bodovanja definirana Konkursom,
- prioriteta izbora studijskog programa,
- rezultata eksterne provjere znanja (u slučaju međunarodnih programa).

BODOVANJE:

Broj bodova po osnovu općeg uspjeha iznosi maksimalno 20, a utvrđuje se na način da se prosjek ocjena iz svih predmeta pomnoži sa 4 i zaokruži na dvije decimale (saberu se ocjene, podijele sa brojem predmeta i pomnoži se sa 4). Broj bodova po osnovu uspjeha iz predmeta značajnih za odgovarajući studijski program utvrđuje se kako slijedi:

- uspjeha iz maternjeg jezika, odnosno engleskog jezika (ukoliko se nastava organizuje na engleskom jeziku) i grupe predmeta koji su značajni za odgovarajući studij, vrednuje se sa maksimalno 40 bodova i to tako što se prosječna ocjena iz grupe ovih predmeta zaokruži na dvije

decimale i pomnoži sa 8, odnosno maksimalno 20 bodova na Muzičkoj akademiji i to tako što se prosječna ocjena iz relevantnih predmeta zaokružuje na dvije decimale i pomnoži sa 4. Rezultata postignutih na prijemnom ispitu, vrednuje se sa maksimalno 40 bodova, odnosno 60 bodova na Muzičkoj akademiji. Za fakultete/akademije/centre/institute Univerziteta u Sarajevu koji organiziraju prijemni ispit, način vrednovanja svakog pojedinačnog segmenta prijemnog ispita i minimalan rezultat koji je potrebno ostvariti za upis se utvrđuju posebnom odlukom o kriterijima fakulteta/akademije/centra/instituta, kao i spisak predmeta značajnih za odgovarajući studijski program iz kojih se polaže prijemni ispit i način bodovanja po ovom osnovu, a što će biti sadržano u oglasu koji objavljuju fakulteti/akademije/centri/instituti, a isti će biti dostupni putem sistema eUNSA. Na fakultetima/akademijama/centrima/institutima na kojima se polaže prijemni ispit komisija je dužna da osigura tajnost ispitnog materijala i druge relevantne dokumentacije.

Na fakultetima/akademijama na kojima se ne polaže prijemni ispit broj bodova po osnovu općeg uspjeha iznosi maksimalno 20, a utvrđuje se na način da se prosjek ocjena iz svih predmeta pomnoži sa 4 i zaokruži na dvije decimale (saberu se ocjene, podijele sa brojem predmeta i pomnoži se sa 4). Broj bodova po osnovu uspjeha iz predmeta značajnih za odgovarajući studijski program utvrđuje se kako slijedi: uspjeha iz maternjeg jezika, odnosno engleskog jezika (ukoliko se nastava organizuje na engleskom jeziku) i grupe predmeta koji su značajni za odgovarajući studij, vrednuje se sa maksimalno 80 bodova i to tako što se prosječna ocjena iz grupe ovih predmeta zaokruži na dvije decimale i pomnoži sa 16.

KANDIDATI S INVALIDITETOM

Osobe sa utvrđenim stoprocentnim invaliditetom imaju pravo upisati se jedanput na određeni studijski program na Univerzitetu kao studenti budžetski finansiranih mjesta pod uvjetima: a) da su položili prijemni ispit ukoliko je isti predviđen, b) da su sposobni obavljati praktične zadatke u nastavi, c) da su stekli pravo upisa na odgovarajući ciklus studija fakulteta/akademije/centra/instituta i d) da su dostavili dokaz nadležne institucije o statusu invalida i procentu invaliditeta.

Više informacija pogledati na: <http://upis.unsa.ba/vodic-za-upis/>

SMJERNICE

Potrebno je ostvariti odgovarajući školski uspjeh, maturirati u srednjoj četverogodišnjoj školi.

Informirati se o studijima na Univerzitetu tokom trajanja srednje škole.

Sudjelovati u programu profesionalne orijentacije.

Izraditi tranzicijski program za učenike s teškoćama u razvoju najkasnije u završnoj godini srednje škole.

Kontaktirati Ured za podršku studentima.

Pratiti stranicu Univerziteta u vezi sa detaljima upisa:
<http://upis.unsa.ba/vodic-za-upis/>.

Prijaviti se na www.upis.unsa.ba
Osigurati potrebnu dokumentaciju.

Osigurati da osobe s invaliditetom ostvare pravo na obrazovanje kroz prilagodbu prijemnog ispita (ukoliko je planiran Konkursom), podršku kod upisa, podršku tokom procedure upisa.

P3 - PARTICIPACIJA: obaveze i odgovornosti, mogućnosti i prilike

Participaciju je moguće ostvariti nakon upisa fakulteta/akademije u skladu da sa interesovanjima, predznanjem, kapacitetima. Kandidati mogu, dakle, izabrati između 23 fakulteta i tri akademije, sa mnogo odsjeka i katedri. Ostvarivanjem prava na obrazovanje, studenti dobivaju obaveze i odgovornosti, mogućnosti i prilike.

U tom smislu, studenti posebno trebaju pročitati sljedeće dokumente i članove:

Red.br.	NAZIV DOKUMENTA	ADRESA	ČLANOVI
1.	Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo, 2017.	https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2017-10/Zakon%20o%20VO%20august%202017.PDF	Posebno POGLAVLJE VI. - VRSTE, CIKLUSI STUDIJA I DIPLOME Od 48. do 77. člana, od 12. do 18. stranice ČLAN 67. str. 16. POGLAVLJE VII. - STUDENT Od 78. do 92. člana, od 18. do 20. stranice
2.	Statut Univerziteta u Sarajevu, 2018.	https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Statut%20Univerziteta%20u%20Sarajevu.pdf	Posebno V DIO – STUDIJ, od 68. do 92 stranice POGLAVLJE VI: PRAVA I OBAVEZE STUDENATA, od 86. do 92. stranice
3.	Pravila studiranja za prvi, drugi ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu, 2018.	https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Pravila%20studiranja%20UNSA.pdf	Posebno član 4. i član 5., stranica 4.

Član 67. Zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo se odnosi na studente s invaliditetom kojima se priznaje pravo na individualizaciju u toku nastavnih i ispitnih aktivnosti. Članom 5. Pravila se potvrđuje mogućnost individualizacije, s posebnim naglaskom na individualni i individualizirani

pristup. Individualizirani pristup se odnosi na metodičku prilagodbu, a individualni na metodičku i sadržajnu prilagodbu, o čemu odluku donosi Vijeće fakulteta/akademije.

Studenti su obavezni redovno izvršavati svoje obaveze predviđene zakonskim i podzakonskim aktima, nastavnim planovima i programima, silabusima, pravilima visokoškolske ustanove i slično. Ukoliko student ne ostvaruje obaveze, dovodi u pitanje svoje pravo na obrazovanje. Prilikom izvršavanja obaveza, student može kontaktirati sve dostupne resurse.

Također, studenti mogu biti dijelom: Ureda za podršku studentima, studentskih asocijacija, različitih manifestacija na fakultetu/akademiji i Univerzitetu, aplicirati za razmjenu i otići na studij u druge univerzitetske centre (<https://www.unsa.ba/programi-razmjene>), baviti se istraživačkim radom, volontirati, pridružiti se postojećim ili pokrenuti vlastite aktivnosti itd

SMJERNICE

Nakon ostvarivanja prava na upis, redovno izvršavati obaveze predviđene zakonskim i podzakonskim aktima, nastavnim planovima i programima, silabusima, pravilima visokoškolske ustanove i slično.

Ukoliko student ne ostvaruje obaveze, dovodi u pitanje svoje pravo na obrazovanje.

Prilikom izvršavanja obaveza, kontaktirati sve dostupne resurse.

Uključiti se u rad i djelovanje: Ureda za podršku studentima, studentskih asocijacija, različitih manifestacija na fakultetu/akademiji i Univerzitetu, aplicirati za razmjenu i otići na studij u druge univerzitetske centre (<https://www.unsa.ba/programi-razmjene>), baviti se istraživačkim radom, volontirati, pridružiti se postojećim ili pokrenuti vlastite aktivnosti itd.

P4 – PODRŠKA: privremena, povremena i trajna

Svaki novi životni ciklus, a studiranje jeste jedan od njih, donosi i brojne izazove, radosti, prilike, prepreke, strahove. I bez obzira koje su to nove uloge koje preuzimamo, najčešće nam treba podrška kako bismo realizirali sve ono što u tim ulogama očekujemo sami od sebe ali i ono što drugi očekuju od nas. Podrška koju student treba u procesu prilagodbe na nove uloge/nove životne cikluse može biti privremena – traje određeno vrijeme i nakon toga prestaje potreba za podrškom; povremena – samo u određenim procesima ili u kontekstu konkretne aktivnosti/zadatka i trajna – za vrijeme ukupnog trajanja studija u skoro svim procesima/aktivnostima. Podršku mogu pružiti nastavnici i saradnici (akademsko osoblje), administrativno i nenastavno osoblje, vršnjaci i resursi iz lokalne zajednice.

Planiranje i pripremanje za nastavni rad su najvažnije, ali i najkompleksnije etape nastavnog procesa. Neophodnost planiranja i pripremanja proizlazi iz intencionalnog karaktera nastavnog procesa. Intencija se, prije svega, odnosi na svrhovito, namjerno i plansko djelovanje s ciljem postizanja definiranih ciljeva podučavanja i ishoda učenja. U ovom procesu važno je da student nastavnika/saradnika o vrsti podrške koju treba i, eventualno, o očekivanom trajanju podrške. Brojne nastavne strategije za aktivno učenje temelje se na gledištu da niko nikome znanje ne može dati, ali umjesto toga nastavnik može kreirati situacije za učenje u kojima će student svoje znanje aktivno sukonstruirati. Navedeno ističe važnost studenta kao aktivnog učesnika nastavnog procesa jer se učenje neće dogoditi bez njegovog aktivnog učešća. Nastava tada postaje zajednička aktivnost nastavnika i studenata, a za pružanje aktivne i konkretne podrške važne su pravovremene i potpune informacije, te svi raspoloživi resursi.

Administrativno i nenastavno osoblje, također može biti i jeste važan faktor podrške procesu studiranja. Podršku mogu pružiti u različitim aspektima snalaženja na visokoškolskoj ustanovi – od prostornog snalaženja do administrativno-formalnih aktivnosti koje su važne u procesu studiranja. Administrativno i nenastavno osoblje može dati uputu o tome gdje se nalazi koja služba u zgradi fakulteta/akademije, radno vrijeme službi za studente, način korištenja određenih usluga (na primjer, čitaonice, biblioteke i sl), odgovoriti na pitanja procedura korištenja lifta ukoliko je važan za pristupačnost osobama koje se kreću pomoću kolica, uputiti gdje se nalaze pristupačni toaleti, kome se obratiti za pitanja i nejasnoće u vezi ostvarivanja određenih prava i obaveza, kako adekvatno popuniti fomulare i gdje dobiti podršku za njihovu prilagodbu (eventualno uvećanje štampe, elektronsku formu i sl).

Iznimno važan faktor podrške u procesu studiranja jesu i vršnjaci – kolege sa studija. Interakcija s vršnjacima se može ostvariti upoznavanjem, povezivanjem, druženjem, te saradnjom u nastavnim ali i vannastavnim aktivnostima. Susreti s drugim i drugačijim vode boljem upoznavanju, razumijevanju i prihvaćanju drugih, te uvažavanju različitosti. Prvi korak u ovim procesima je uvijek svjesni napor i nastojanje da se ostvare interakcije s novim kolegama, a podrška kolegama kojima je podrška potrebna može se realizirati putem različitih oblika vršnjačke podrške. Ona može biti samoinicijativno predložena nastavniku/kolegi ili se studenti mogu uključiti u predložene i postojeće vršnjačke aktivnosti putem rada u paru i/ili malim grupama, uključujući sve studente u aktivnosti kojima će se maksimalno podržati inkluzija te u kojima će efikasnije učiti i razvijati svoje kompetencije.

Uklanjanje ili smanjivanje prepreka za učenje i učešće studenta odnosi se na sve resurse u visokoškolskoj nastavi, ali i resursima u lokalnoj zajednici. Lokalna zajednica sa institucijama i ustanovama za pružanje podrške i pomoći iznimno je važna i treba koristiti uspostavljene mehanizme osiguranja prava na obrazovanje i drugih prava. Važno ih je prepoznati i koristiti, jer je uvijek mnogo više resursa nego što se koriste, upravo iz uskog poimanja šta i ko sve može biti resurs u osiguranju prilika za učešće i učenje. Prepreke kao i resursi mogu se pronaći u svim aspektima funkcioniranja zajednice: od studenata, osoblja, nastavnika, a primarno se ogledaju u promjeni inkluzivne politike, prakse i kulture.

SMJERNICE

Identificirati vrstu podrške koja je studentu potrebna (samostalno, uz podršku i pomoć roditelja, nastavnika/saradnika, Ureda za podršku studentima...).

Identificirati ko može pružiti adekvatnu podršku i informirati se o načinima na koje se podrška može osigurati.

Prilikom izvršavanja nastavnih obaveza, kontaktirati sve dostupne resurse za koje student procijeni da mogu biti podrška.

Otvoreno komunicirati s nastavnikom/saradnikom/ administrativnim osobljem o mogućnostima i prilikama za pružanje potrebne i željene podrške.

Ponuditi vršnjačku podršku kolegi koji je došao iz drugog grada, koji se ne snalazi, koji se samoinicijativno ne uključuje u aktivnosti grupe, koji je osoba s invaliditetom, koji efikasnije uči kada uči u paru/ili grupi i sl.

Aktivno se uključiti u postojeće aktivnosti koje podrazumijevaju vršnjačke nastavne i vannastavne aktivnosti.

P5 - PRISTUPAČNOST

Pristupačnost je širok pojam koji obuhvata mogućnost da sve osobe nesmetano koriste prostore, objekte i proizvode. Da bismo uopće govorili o učenju, najprije trebamo osigurati pristupačnost – kako prostornu tako i informacijsku, ali i didaktičko-metodičku pristupačnost. U procesu osiguranja pristupačnosti važno je spomenuti i **univerzalni dizajn (za učenje/u obrazovanju)** kao proces u kojem se slikovito i maštovito odražava priroda nastavnog procesa u kojem se mnogo toga može dizajnirati kako bi svi studenti u maksimalno mogućoj mjeri učestvovali i učili. Njime je obuhvaćena vizija i pokušaj da se kompletno okruženje (javni prostori), zgrade (javne i privatne) i proizvodi (upotrebni predmeti) planiraju i oblikuju na takav način kako bi ih u najvećoj mogućoj mjeri mogli koristiti svi. Dakle, obuhvata intenciju da se i arhitektonske ali i barijere druge prirode svedu na najmanju moguću mjeru. Pristupačne informacije su pravo i potreba. Potrebne su pristupačne i kvalitetne informacije da bi osoba postigla svoje ciljeve. Prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom univerzalni dizajn označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja. Dakle, koncept univerzalnog dizajna temelji se na jednakopravnosti u ostvarivanju prava na podršku i pomoć u ostvarivanju svojih punih kapaciteta.

Univerzalni dizajn za učenje je okvir za kvalitetno podučavanje; paradigma maksimalne inkluzije; benefit za sve studente, pa i studente s invaliditetom; pristup kojim se uvažavaju preferirani načini učenja; set principa za razvoj kurikuluma koji daje jednake prilike za učenje svim pojedincima; obrazovni okvir temeljen na istraživanjima odgojnih znanosti, obrazovnih znanosti i neuroznanosti koji je putokaz za razvoj fleksibilnog okruženja za učenje koje može biti prilagođeno individualnim razlikama u učenju; način razmišljanja o podučavanju i učenju koji pomaže osigurati svakom studentu jednaku šansu da uspije.

Univerzalni dizajn za učenje čine prilagodljive nastavne metode, oblici, materijali, tehnike i strategije koji omogućavaju učinkovito dostizanje ishoda učenja za što veći broj studenata različitih obrazovnih potreba. Univerzalni dizajn za učenje ne isključuje dodatne prilagodbe za neke studente s invaliditetom. Kada se primijeni, prepreke za učenje svode se na najmanju moguću mjeru. Primjena principa i načela UDL-a je postupak kojim nastavnici zadržavaju visoke standarde, ali proaktivno primjenjuju različite pristupe u podučavanju studenata i uklanjaju prepreke koje nastaju kao posljedica krutih i nefleksibilnih pristupa, strategija, načina, metoda, oblika, tehnika, materijala i sl. Svaka didaktičko-metodička odluka ima svoje prednosti i nedostatke, a kompetentan nastavnik će ih znati adekvatno kombinirati kako bi neproduktivnoj predavačkoj nastavi suprotstavio aktivnu nastavu za svakog svog studenta.

Iz navedenog proizilazi je diferencijacija u podučavanju potrebna i moguća u njenim različitim aspektima: diferencijaciju okoline pri čemu je neophodno osigurati poštivanje različitih potreba i kulturnih različitosti u procesu učenja, a treba počivati na principima univerzalnog dizajna; diferenciranje materijala za učenje, uz zadovoljavanje individualnih potreba svakog studenta, osigurava da studenti mogu na različite načine pratiti sadržaje koji su potrebni za učenje; diferenciranje metoda, oblika i tehnika rada pri čemu je neophodno podučavati u skladu sa načinom na koji studenti uče, a počiva na stajalištu da studenti uče različito, te da je neophodno promišljati o različitim strategijama koje će zadovoljiti različite načine učenja studenata, a jedino su različiti modaliteti didaktičkih strategija podučavanja, u čijem fokusu jeste aktivitet studenata, adekvatan odgovor na zahtjeve savremene nastave i različite načine učenja studenata; diferencijaciju evaluacije koja podrazumijeva da ukoliko postavimo iste ciljeve pred studente, koje diferenciramo kroz prethodno navedene elemente, onda je i proces evaluacije neophodno diferencirati u skladu s postavljenim ishodom učenja. I ne samo to, nego je nužno i moguće ishode provjeravati na različite načine. Diferencijacija treba počivati na kompetencijama nastavnika da prepozna i odgovori na potrebe studenata kroz procese učenja, uz osiguranje različitih načina i alata kojim će osigurati postizanje postavljenih ciljeva.

Vrlo često se diferencijacija doživljava neprimjerenim oblikom u visokoškolskoj nastavi, jer je u velikim grupama nastavniku vrlo teško imati sve potrebne informacije o studentu. Individualizacija je djelomična ili potpuna prilagodba procesa i aktivnosti u nastavi i temelj je kretanja u pravcu progresivnog personalnog razvoja studenta. Individualizacija u nastavi respektira različitosti s ciljem optimalnog vođenja kako se ne bi zaustavljao razvoj. Didaktički je iznimno zahtjevana, a nužno počinje pitanjem: ko je moj/a student/ica i šta znam o njemu/njoj? Međutim, to ne smije biti prepreka, već je potrebno osnažiti i nastavnike i studente da govore o svojim potrebama i da, shodno tome, planiraju i realiziraju nastavni proces.

U procesu individualizacije, za neke osobe s invaliditetom bit će važno osigurati i asistivnu tehnologiju. Pod asistivnim tehnologijama podrazumijeva se svaki proizvod, dio opreme ili sistem, bez obzira da li se upotrebljava u izvornom obliku, modifikovan ili prilagođen, koji se koristi da bi se povećale, održale ili poboljšale funkcionalne mogućnosti osoba s invaliditetom. Pojam tehnologija ne znači nužno da se radi o savremenim uređajima, visokosofisticiranim softverima, skupim uređajima i sl. Važno je naglasiti da se pod asistivnom tehnologijom smatraju, kako industrijski proizvodi, tako i proizvodi iz kućne radinosti i ta lepeza je svaki dan sve šira. Katalog asistivne tehnologije koju nudi Ured za podršku studentima, kako studentima tako i akademskom osoblju, možete pogledati na: <https://www.unsa.ba/index.php/studij/studenti/ured-za-podrsku-studentima>

Imajući u vidu kontekst u kojem se nastavni proces realizira, karakteristike studenata, njihove specifičnosti, stilove učenja, interesovanja, prethodna znanja i sl. jasno je da ne postoji jedan univerzalni i najefikasniji medij, izvor, strategija, oblik, metoda, tehnika podučavanja i učenja. Svako iskustvo u procesu učenja je vrijedno, ali neposredna iskustva, ponajviše iskustva stečena u izvornoj stvarnosti od iznimne su važnosti za ostvarivanje ciljeva podučavanja, ishoda učenja, te u konačnici razvoj kompetencija. Za ostvarivanje nastavnih ciljeva iskustveno učenje tj. učenje činjenjem je neizmjerljivo važno budući da težimo zapamtiti stepen našeg učešća u samome procesu učenja.

SMJERNICE

Identificirati prepreke u procesu studiranja (arhitektonske, informacijske i sl).

Identificirati ko može pružiti adekvatnu podršku i informirati se o načinima na koje se pristupačnost može osigurati.

Prilikom izvršavanja nastavnih obaveza, komunicirati vrstu prilagodbe koju je potrebno napraviti.

Obratiti se predmetnom nastavniku i saradniku u prvom mjesecu semestra u vezi sa potrebom za prilagodbom. Ured uvijek može podržati taj proces.

Kontaktirati Ured za podršku studentima i informirati se o vrsti asistivne tehnologije koju posjeduje i koju je moguće koristiti na revers.

Konsultirati Katalog asistivne tehnologija na: <https://www.unsa.ba/index.php/studij/studenti/ured-za-podrsku-studentima>.

Aktivno učestvovati u nastavnim aktivnostima, razmišljati i predlagati načine na koje možete aktivnije učestvovati i efikasnije učiti.

Zatražiti dodatnu prilagodbu materijala, prostora, pristupa ukoliko ponuđena prilagodba ne rezultira postizanjem ishoda učenja.

P6 – POSTIGNUĆE: ishodi učenja, kompetencije, zapošljivost

Uključenost u obrazovni sistem pretpostavka je za sticanje kompetencija određenog nivoa, obima, profila i kvalitete, odnosno kvalifikacija za uključivanje na tržište rada. Tako posmatrano, obrazovanje je sastavnim dijelom punog i djelotvornog ostvarivanja drugih (socijalnih) prava kao što je pravo na zapošljavanje.

Upravo zbog toga obrazovanje je složen proces u kojem učestvuju brojni akteri, direktno i indirektno, promišljajući, s jedne strane, o potrebama društva a s druge o potrebama, pravima i mogućnostima pojedinca.

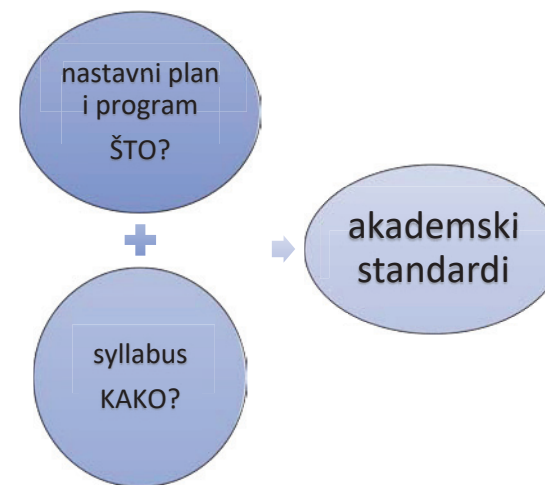
Kvalitetu visokog obrazovanja u kontekstu postizanja određenih postignuća definiraju akademski standardi, odnosno osiguranje kvalitete obuhvata procese i aktivnosti, kojima se osigurava dostizanje kvalitete u skladu sa postavljenim akademskim standardima. Akademski standardi predstavljaju demonstriranu sposobnost postizanja određenog nivoa akademskog postignuća. To je izmjerena kompetencija određene osobe u postizanju specifičnih (ili implicitnih) ciljeva kolegija, operacionaliziranih kroz izvedbu na određenom zadatku¹⁷.

Akademski standardi opisuju šta je potrebno znati i naučiti, kako i u kojoj fazi studija¹⁸.

Akademski standardi definirani su nastavnim planom i programom (NPP) i odgovaraju na pitanje **ŠTO**.

Na pitanje **KAKO** ostvariti akademske standarde odgovara silabus.

Silabus je zapravo izvedbeni program, koji donosi kratak opis studija ili kolegija, raspored tema, ali i ostale relevantne informacije o praćenju postignuća, vrednovanju i ocjenjivanju studenata. Dakle, njegova glavna svrha je objasniti zašto kolegij postoji, na koji način je rad koncipiran, kako će biti realiziran i što se od studenta očekuje da zna, može primijeniti i procijeniti, a što je nastalo kao rezultat procesa učenja. Govorimo o **ishodima učenja**.

¹⁷ Ured za promicanje kvalitete na Sveučilištu u Rijeci, <http://free-ri.htnet.hr/zile/kvaliteta/odrednice.htm>

¹⁸ Centar za osiguranje kvalitete i internu evaluaciju Univerziteta u Tuzli, <http://www.qa.untz.ba/web/>

Ishodi učenja opisuju ono što se očekuje od studenta da zna, razumije, može primijeniti ili da može procijeniti kao rezultat procesa učenja. Oni predstavljaju iskaze koji se odnose na znanje, vještine i/ili stavove. Važni su jer pomažu:¹⁹

- studentima da shvate šta se od njih očekuje i olakšavaju proces učenja;
- nastavnom osoblju da tačno definira što bi studenti morali znati izvršiti na kraju određenog razdoblja učenja, a da prije nisu znali;
- budućim studentima i poslodavcima, informirajući ih o vještinama i kompetencijama stečenim tokom studija.

Ishodi moraju biti svima dostižni, a ostvaruju se kroz primjenu različitih metoda učenja i podučavanja.

Ishodi se procjenjuju različitim načinima procjene prilagođenim potrebama i mogućnostima studenata i nastavnog okruženja. Pri tome je važno naglasiti da se prilikom procjene u obzir uzimaju postojeći akademski standardi. Dakle, govorimo o važnosti prilagodbe tamo gdje je ona nužna i potrebna, a odnosi se na kreiranje prilagođenih programa te metoda podučavanja i procjene, ali ne i na snižavanje kriterija za postizanje definiranih akademskih standarda. Na taj način doprinosi se inkluzivnom obrazovanju odnosno stvaraju se uvjeti za ostvarivanje prava u obrazovanju (proces u kojem su svi stavljeni pred izazov) i prava kroz obrazovanje (mogućnost ostvarivanja obrazovnih postignuća) za sve studente neovisno o njihovim individualnim sposobnostima i mogućnostima.

Razumijevanje ishoda učenja, ali i podučavanje studenata o ishodima učenja, važno je radi podizanja svijesti o kompetencijama koje stiču tokom obrazovanja i s kojima izlaze na tržište rada. Naime, ishodi učenja unaprijed daju informacije o znanjima i vještinama različitih studijskih programa kao i usklađenosti tih ishoda sa zahtjevima tržišta rada što može biti bitan faktor u odabiru studija. Osim toga, ovakvo informiranje može dovesti do bolje samoprocjene znanja i vještina te u skladu s tim planiranja budućih obrazovnih programa vlastitog usavršavanja.²⁰

Ostvareni ishodi učenja sastavnim su dijelom (procesa razvijanja) kompetencija.

Kompetencija je skup povezanog znanja, vještina i stavova te pripadajuće odgovornosti, koji osobi omogućava da efektivno izvršava aktivnosti u okviru odabranog područja/kolegija/zanimanja, da funkcionira tako da zadovoljava ili prevazilazi standarde, koji se očekuju u datom

¹⁹ http://www.ptfos.hr/images/dokumenti/sustav-kvalitete//50web_sto-treba-znati-o-ishodima-ucenja-1-.pdf

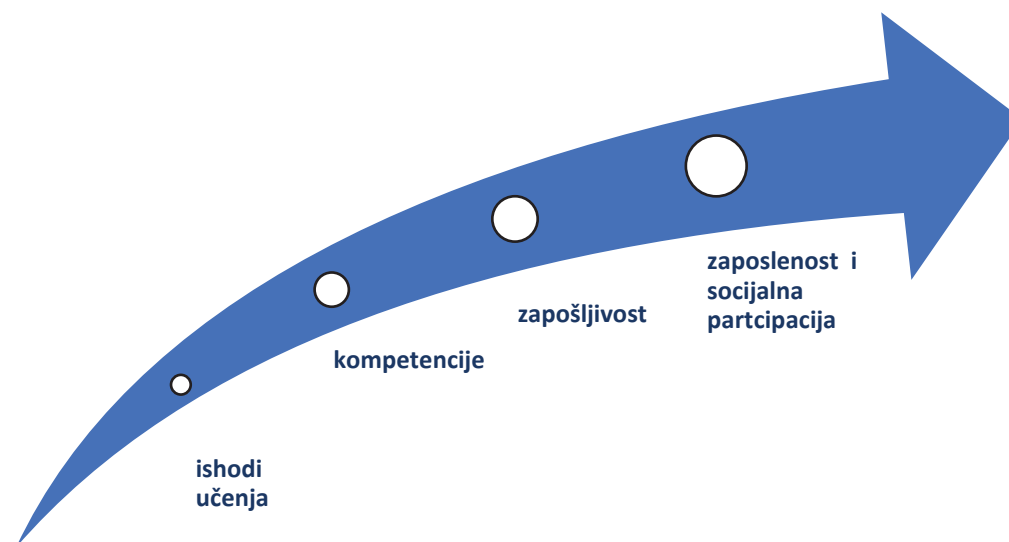
²⁰ https://www.unizd.hr/Portals/0/kvaliteta/Prirucnik_za_izradu_ishoda_ucenja.pdf?ver=2019-03-07-133532-253

području/kolegiju/zanimanju. Kompetencija ujedno predstavlja rezultat obrazovanja odnosno demonstracija kompetencije pokazuje do koje mjere su ishodi učenja usvojeni. U inkluzivnom okruženju studentima je data mogućnost demonstracije kompetencija na različite načine a u skladu sa njihovim potrebama i sposobnostima. Ovo je posebno važno za studente s invaliditetom. Pri tome je važno naglasiti da akademski standardi ovim nisu ugroženi u smislu odstupanja ili snižavanja kriterija za dostizanje istih, već su samo stvorene pretpostavke jednakopravnosti u postizanju definiranih ishoda. Tokom formalnog obrazovanja stiču se kompetencije, uže/stručne i generičke/opće.

Međutim, evidentna je potreba za kontinuiranom podrškom i stručnim usavršavanjem bilo da se radi o programima obuke u području struke ili da je riječ o programima osnaživanja ličnosti i jačanja samopuzdanja. U tom smislu, studenti se ohrabruju na učešće u različitim programima obuke koji su značajna potpora tranziciji studenata od visokog obrazovanja do tržišta rada. Iskustva Ureda za podršku studentima pokazuju da su ovi programi potrebni, učinkoviti i cijenjeni od strane studenata i doprinose zapošljivosti.

Zapošljivost je kombinacija faktora pomoću kojih pojedinac pronalazi zaposlenje, zadržava radno mjesto i napreduje u karijeri. Ona je rezultat stalnog učenja i sticanja kompetencija, koje osobu čine konkurentnijom na tržištu rada s obzirom na potrebna znanja, vještine i sposobnosti koje se traže. Jačanjem zapošljivosti povećavaju se šanse za zapošljavanje i socijalnu participaciju

O stečenim kompetencijama odnosno zapošljivosti ovisi uspjeh pojedinca, njegovo uključivanje na tržište rada, socio – ekonomski status, društvena umreženost. S druge strane osnaženi i kompetentni pojedinci doprinose socijalnoj koheziji i ostvarivanju temeljnih ljudskih prava i sloboda.

SMJERNICE

- Upoznati se sa nastavnim planom i programom studija.
 - Ostvariti uvid u silabus svakog pojedinog kolegija
upoznati se sa načinom realizacije nastave
 - informirati se o ishodima učenja i pripadajućim kompetencijama
-

Redovno izvršavati sve obaveze planirane u procesu sticanja kompetencija.

Tražiti prilike za realizaciju stručne prakse tokom studija.

Uključiti se u volonterske aktivnosti.

Kreirati mrežu kontakata o potencijalnim poslodavcima.

Pohađati različite neformalne programe obrazovanja.

Tokom studija aktivno promišljati o (samo)zapošljavanju.

Uključiti se u programe karijernog savjetovanja.

Smjernice su nastale u okviru projekta „**Tranzicija mladih s invaliditetom od srednje škole do univerziteta**” koji je finansijski podržalo
Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo